

obsah čísla

titulní rozhovor

jak to vidí

jak to slyší

televizní glosář

tipy týdeníku

téma

archiv

téma

Putování za zapomenutými transporty

Velitel nacistického koncentráku v Estonsku se zamiloval do mladé Židovky Inge Syltenové. Ta jeho lásku opětovala. A stala se neuvěřitelná věc – vězeňkyně Inge ovlivnila brutálního esesáka natolik, že si uvědomil bezpráví, na němž se podílí, rozhodl se své milé pomoci a sám z té hrůzy uniknout. Z lágru utekli společně. Úžasný příběh z rodu Romea a Julie nekončí happyendem – ani jednomu z hrdinů nakonec nebylo souzeno se zachránit. Jímavý příběh však přežil dlouhá desetiletí v paměti těch, jimž se útěk podařil.

Pouhá paměť však není pro badatele dostatečný důkaz. Lukáš Příbyl, autor čtyř unikátních dokumentárních filmů z cyklu Zapomenuté transporty, hledal vedle pamětníků i dokumenty, fotografie, hmatatelné doklady. Chtěl totiž každý lidský osud, o němž slyšel vyprávět, dokumentovat vizuálními materiály.

Na stopě Inge

„Nepoužil bych nic, co bych nemohl doložit,“ říká mladý historik. Hledání Inge mu dalo asi nejvíc práce, nicméně každý obrázek nebo písemný doklad znamenal podobnou anabázi.

„Nejvíc jsem hledal ve Švédsku – Sylten zní švédsky; jenže ani tam, ani jinde jsem neuspěl. Oslovil jsem snad všechny Sylteny na světě, marně. Pak mě jedna paní zabývající se genealogií upozornila, že našla stopu židovské rodiny, která si už roku 1922 změnila jméno ze Silbersteina na Sylten. To mě navedlo na stopu. Později jsem v seznamu židovských příslušníků armády Ludvíka Svobody našel jméno jejího otce: Robert Sylten.“

Dál už vedla cesta k nové rodině, kterou si Robert Sylten založil po válce – z té původní všichni zahynuli. Lukáš Příbyl získal kontakty na školu, kam Inge chodila, na spolužáky, dozvěděl se i leccos o poválečných osudech jejího otce. Kontaktoval spoustu lidí – v Izraeli objevil Syltenovu dceru, nevlastní sestru Inge. A náhoda tomu chtěla, že se zrovna chystala do Prahy.

„Nic o své zemřelé sestře nevěděla, otec o tom nikdy nevyprávěl, ale když jsme si prohlíželi rodinné album, objevili jsme na zadní straně obrázku neznámé dívky věnování, které Inge komusi napsala,“ vzpomíná Příbyl.

Téma: lidské příběhy

Lukáš Příbyl (1973) vystudoval několik oborů, kromě jiného i politologii a historii. Absolvoval stáže ve Spojených státech, ve Švédsku, v Maďarsku, ale i v Izraeli – v jeruzalémském památníku Jad Vašem rovnal krabice plné písemností a fotek. Nasměrovalo ho to k badatelské a vědecké práci.

Osudem českých Židů za války se začal zabývat hlavně z osobních důvodů: „Chtěl jsem vědět, co se za války stalo s některými mými příbuznými. Především s dědečkem, kterého jsem měl moc rád.“ Jmenoval se Bedřich Neumann, přežil nacistické koncentráky, ale nikdy o nich nevyprávěl. Pouze se vědělo, že byl deportován v říjnu 1939 prvním transportem do Polska. Když Lukáš pátral po místě jeho věznění, zjistil, že o některých lágrech neexistují žádné informace. Začal je tedy dohledávat. „Na začátku to byl spíš koníček, postupně jsem si ale uvědomil, že mě zajímá nejen

historie jako taková, ale hlavně lidé, jejich příběhy. A tak jsem začal hledat ty, kteří zůstali naživu. Bylo jich neuvěřitelně málo. Skoro nikdo nepřežil..."

V té chvíli Lukáš Příbyl stanul na prahu velkého tématu „zapomenutých“ transportů. Z lágrů, kam bylo deportováno mnoho tisíc českých Židů, se vrátilo dvě stě sedmdesát lidí. V době, kdy se je Lukáš vydal hledat, žila z nich ještě necelá čtvrtina. Byli roztroušeni po celém světě. K některým se už badatel dostat nestihl, jiné našel doslova v poslední chvíli, kdy jejich dnům téměř odbýjela dvanáctá.

Brzy zjistil, že magnetofonová nahrávka či pouhý písemný záznam výpovědi pamětníků nestačí. „Zajímala mě jejich gesta, způsob, jak se smějí, jak vtipkují, jak se tváří, kdy se jim lesknou oči kdy ne..." A tak přišel na svět projekt cyklu čtyř dokumentárních filmů.

Mladý badatel ovšem do té doby neměl vůbec tušení, jak se filmy dělají. „Hodně se řídím instinktem. Představuju si, jak by měl vypadat konečný tvar, a pak na tom pracuju tak dlouho, dokud se výsledek nepřiblíží mé představě." Dlouho zvažoval, zda své filmy vybavit průvodním slovem, až zjistil, že komentář by jednotlivé příběhy rušil. „Lidé, kteří vyprávějí, jsou totiž velice inteligentní, umí formulovat své myšlenky natolik dobře, že není důvod, abych něco říkal za ně," tvrdí. Na svém projektu dělal rovných deset let.

Na slovíčko s KGB

Názvy jednotlivých filmů naznačují „zeměpis" lágrů, nad nimž byl dosud stín zapomnění: Zapomenuté transporty do Lotyšska, Běloruska, Estonska a Polska. Každému z filmů předcházela mravenčí badatelská práce. Autor natáčel s bývalými vězni z Čech a Moravy, s lidmi dalších národností, v některých případech i s těmi, kteří se na zvěrstvech v lágrech podíleli. Množství lidí, které přitom potkal, jde do tisíců. Skoro všichni mluvili o svých zážitcích vůbec poprvé. Současně bylo třeba vypátrat doklady, jež by vyprávění doložily. „Kvůli jedné fotce zavoláte tisícovce lidí, než najdete tu správnou rodinu," říká autor.

Hledání v archivech bylo náročné, přitom nelze všechny věci najít v archivním regálu a prostě si je okopírovat. Mnohé dokumenty zůstaly po chalupách v okolí lágrů, tam, kde žili například ukrajinští strážníci nebo jejich přítelkyně. Stávalo se, že se fotili i s vězni. V blízkých vesnicích bydleli i němečtí důstojníci, protože tam nebyly hotely nebo ubytovny. „Věřil jsem, že tam ty fotky někde jsou. Jen je najít." Lukáš Příbyl je našel.

Ale ani bádání v archivech nebylo vždycky snadné. Když potřeboval dokumenty od KGB, moc ochotně se tam s ním nebavili, trvalo věčnost, než se dostal k řediteli a získal slib, že mu nějaké prameny poskytnou. „Ředitel se sice pořád smál, ale teprve když zjistil, že si za svou věcí úporně jdu, začal být vstřícnější," vzpomíná Příbyl.

S optimismem a nadějí

O holocaustu existuje bezpočet dokumentárních svědectví. Čím se Lukášovy filmy liší od jiných? Především: vlastně nejsou o holocaustu, jde o příběhy lidí na pozadí holocaustu. Podle Lukáše Příbyla je účinek zpráv o dávných hrůzách daleko silnější, když sami účastníci tragických událostí své příběhy odlehčí. „Oni totiž přežívali i díky tomu, že se uměli zasmát. Nemůžete několik let žít jen s představou své vlastní smrti nebo s vědomím hrůzy, to vás oslabí a nakonec zahubí."

V Lukášových filmech jde sice o otřesné příběhy, ale přesto v nich pamětníci mluví s obrovským optimismem a nadějí, často i s velkou dávkou humoru. „Právě to jsem chtěl zachytit. Dokumenty o holocaustu jsou většinou tíživé. Já chtěl ukázat, že lidi nepřežívají díky tomu, že nad sebou a svým osudem pláčou, ale protože umějí vtipkovat, dokáží se zamilovat, i v lágrech si zapívají. Když si připomínáme nějaké výročí, většinou se vysílá totéž – vidíme záběry na hromady mrtvol, děti s vyhrnutým rukávem ve frontě na tetování. Proč ale nepromítnout pana Oserse, který si i ve vzpomínce na ty hrůzy dokázal dělat srandu, nebo pana Urbacha v Lotyšsku, obrovského bojácného frajera?"

Lukášovi filmoví hrdinové nejsou mučedníci, ale normální lidé. „My to většinou máme rozdělené: Židi byli oběti, nacisti vrazi. To je jistě pravda, ale mě zajímá, jací byli ti lidé doopravdy. Židovští vězni nebyli jen doktoři, právníci, filozofové či muzikanti. Povstání v lágrech by se nemohla uskutečnit bez židovských zlodějíčků, kteří se hravě dostali do skladů zbraní," zamýšlí se badatel. „Mučednictví je v naší civilizaci

zakódované od starověkého Řecka, od Achilla až po Ježíše a Jicchaka Rabina. Všichni musí umřít, aby jejich myšlenka mohla žít dál. Ale daleko lepší je pro myšlenku žít, pokud to jde, než pro ni umřít."

Nejde říct „nashledanou“ – a jít

V titulcích na konci Příbylových filmů vždy najdeme seznam těch, jimž autor děkuje. Vesměs jména konkrétních lidí, skoro žádné instituce. „Když přijdete s tím, že chcete natočit čtyři filmy o koncentracích, a nejste filmař, nikdo vám moc nepomůže. Je to profláklé téma," říká režisér, kterému nepomohlo ani to, že nechodil do žádné filmové školy a dosud neměl s filmem nic společného.

„Transporty by nikdy nevznikly bez mé rodiny, která do projektu vložila mnoho peněz a práce a věřila mi, že to někde povede. Mám skvělé rodiče a výtečnou sestru, bez jejíž pomoci by to taky nešlo – dělala produkci, všechno oddřela. Pomohla mi i spousta jednotlivců, třeba badatelé z Ameriky, kteří sice netušili, jak filmy dopadnou, ale znali mne a věřili, že když se do toho pustím, dokážu to."

Jistě i díky ohlasu Zapomenutých transportů dostal nedávno režisér zajímavou pracovní nabídku – vybudovat a řídit Institut odkazu šoa v Evropě, který by měl sídlit v Terezíně. I tady určitě najde zajímavé příběhy, které by bylo dobré zachytit. Příbyl ale nechce opustit ani film, i když pro nejbližší dobu své plány odložil. Připravuje celovečerní dokument s atraktivním tématem („Zatím prosím nezveřejňovat!") a pokouší se napsat scénář k filmové komedii.

Lukáš Příbyl je stále v kontaktu s těmi, o nichž své Zapomenuté transporty natočil. „Mám k nim osobní citovou vazbu. Když se někdo otevře tak jako oni mně, když sděluje traumatické a osobní věci, nejde mu říct nashledanou a jít. Zůstáváme už napořád přáteli."

Agáta Pilátová, publicistka

ČESKÝ ROZHLAS

Jsmo mimozemšťané!

Jak to vidí Petr Koudelka

Rozhodně nečekejte nudu

Pořídte si

**Putování
za zapomenutými transporty**
Téma